

**Solvita LABANAUSKIENĖ**  
*Lietuvių kalbos institutas*

## **LATVIŲ AUGALŲ VARDAI JURGIO (AMBRAZIEJAUS) PABRĖŽOS ŽODYNUOSE**

Straipsnio medžiaga – 298 latvių augalų rūšių pavadinimai, išrinkti iš dviejų Jurgio (Ambraziejaus) Pabrėžos (1771–1849) žodynų – *Taislós augimiu* (1843 m., toliau TA) ir *Waardaa tayslynyee Augimiu* (1834 m., toliau WTA). Pagal K. Linėjaus sudarytą augalų sistemą tvarkydamas ir kurdamas lietuviškus augalų pavadinimus, J. Pabrėža rėmėsi ir kitų kalbų šaltiniais – knygų parsisiųsdindavo iš Vilniaus, Petrapilio, Rygos (Gidžiūnas 1993: 207). Viena iš jų buvo *Oekonomisch-technische Flora von Wilhelm Christian Friebe* (Riga, 1805) (saugoma VU bibliotekos Retų spaudinių skyriuje). Vokiečių autorius savo knygoje pateikia ne tik lotyniškus, vokiškus, bet ir šalia kiekvieno jų latviškus, estiškus ir rusiškus augalų vardus, kaip ir rodo pavadinimas, kryptingai surinktus. Būtent iš W. Ch. Friebės žodyno *Oekonomisch-technische Flora*, kaip pats J. Pabrėža *Taislós augimiu* pratarmėje užsimena, į abu jo botanikos žodynus pateko latvių, taip pat rusų (maskolių) augalų vardai. Visiems lietuviškiems augalų pavadinimams latviškų atitikmenų neužteko, nes W. Ch. Friebės rinkinys yra siauras ir vienpusiškas. Latvių augalų nomenklatūra imta rinkti ir tirti vėliau – XIX a. antroje pusėje. 2003 m. pasirodė Inesės Ėdelmanės ir Ārijos Ozolos knyga *Latviešu valodas augu nosaukumi* (toliau LAN), kurioje iš visų ankstesnių šaltinių surinkti augalų vardai parodo latvių šios srities terminijos bazės kūrimosi istoriją (Reidzānē 2003: V). Ja remtasi tikrinant J. Pabrėžos žodynų latviškų pavadinimų formas.

Šio apžvalginio straipsnio tikslas yra J. Pabrėžos latvių ir lietuvių augalų sistematikos terminų sugretinimas.

### **TA ir WTA latviški augalų vardai**

Pirmiausiai kurti ir atrinkti botanikos vardus mėginta WTA, o pagal šį toliau buvo tęsiamas pats didžiausias J. Pabrėžos gyvenimo

mokslinis darbas *Taislós augimiu*, apimantis beveik tūkstantį augalų genčių vardų.

**Žodynų sugretinimas.** Imant latviškus augalų vardus, J. Pabrėžos remtasi vienu vokišku W. Ch. Friebės leidiniu *Oekonomisch-technische Flora*. Tačiau tarp WTA ir TA yra tiek rašybos, tiek pačių augalų vardų skirtumų. Skliaustuose autorės transponuotos latvių ir lietuvių augalų vardų formos (latviški duomenys tikrinti pagal LAN, o lietuviški – pagal Giedriaus Subačiaus tyrinėjimą *Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos žemaičių kalba* (Subačius 1996: 12–42)). Pvz.:

lot. *Asarum europaeum* – latv. *Kummelu pehdas* (~ *kummelu pēdas*) [plg. *kumelū pēda*, *piparu zāle* LAN] –

liet. *Pypyrųlapy europyny* (~ *pipirlapė europinė*) TA – latv. *Kummelu pehdas*. *Pippiru Sahles* (~ *kummelu pēdas*, *pippiru zāles*) WTA;

lot. *Convallaria majalis* – latv. *Wetschokli. Wehschawas. Wēschaustini* (~ *večokli, vēšavas, vēšautini*) [plg. *vēžokli, vēzavas, vēžaustini* LAN] –

liet. *Pakalnóty Woožbarzdy* (~ *pakalnutė ožbarzdė*) TA – latv. *Wetschokli. Wehschawas. Wēschaustini* (~ *večokli, vēšavas, vēš-austini*) WTA;

lot. *Fragaria vesca* – latv. *Semmenes. Semmohgas* (~ *zemenes, zemogas*) [plg. *zeme, zemenoga* LAN] –

liet. *Žemyyny Žeemóugy* (~ *žeminė žemuogė*) TA – latv. *Semmenes. Semm-Ohgas* (~ *zemmenes, zemm-ogas*) WTA;

lot. *Ficaria ranunculoides* – latv. *Tukkuma Sahle* (~ *tukkuma zāle*) [plg. *tūkuma zāle* LAN] –

liet. *Szwatyks szwatykweedy* (~ *švatikas švatikvedė*) TA – latv. *Tuhkume Sahles* (~ *tūkume zāles*) WTA;

lot. *Malva rotundifolia* – latv. *Kakku seers* (~ *kakku siers*) [plg. *kaķu siers* LAN] –

liet. *Katsury apsókórtlaapy* (~ *katsurė apsukurtlapė*) TA – latv. *Kakku seers. Pappes* (~ *kakku siers, pappes*) WTA;

lot. *Nymphaea alba* – latv. *Lehpa (appa). Baltas Lehpas* (~ *lēpa appa?*, *baltas lēpas*) [plg. *baltā (-ās) lēpa, lēpu lapa* LAN] –

liet. *Undlebyje baltooji* (~ *undlelija baltoji*) TA – latv. *Lehpu lappa. Baltas lehpas* (~ *lēpu lappa, baltas lēpas*) WTA;

lot. *Rubus fruticosus* – latv. *Kasenes. Kasa* (~ *kazenes, kaza*) [plg. *kazene, kazu ogas* LAN] –

liet. *Aawietie žiórkszyyny* (~ *avietė žiurkštinė*) TA – latv. *Kasene. Kasa ohgas* (~ *kazene, kaza ogas*) WTA;

lot. *Sambucus nigra* – latv. *Pleederu kohks. Pluschus* (~ *pliederu koks, plušus*) [płg. *pliederu koks, plušu koks LAN*] –

liet. *Beezdis joudasis* (~ *bezdīs juodasis*) TA – latv. *Pleederu kohks. Pluschu* (~ *pliederu koks, plušu*) WTA;

lot. *Trifolium pratense* – latv. *Abbolītes. Abbolinas. Abbolu sahles* (~ *abbolītes, abbolinas, abbolu zāles*) [płg. *ābolītīs, āboliņu zāles, āboliņi LAN*] –

liet. *Dobyłs tąkyynīs* (~ *dobīlas tankinīs*) TA – latv. *Abbolītes. Abbolinas. Abbolu sahles. Abbolinni* (~ *abbolītes, abbolinas, abbolu zāles, abolini*) WTA;

lot. *Ulmus campestris* – latv. *Gohba* (~ *goba*) [płg. *goba LAN*] –

liet. *Winkszna ganikhyņy* (~ *vinķšna ganyklynē*) TA – latv. *Goba Sauswesche* (~ *goba sausveše*) WTA;

lot. *Veronika officinalis* – latv. *Apini semmes* (~ *apini zemmes*) [płg. *zemes apinis LAN*] –

liet. *Veriony aptiekyņy* (~ *verionē aptiekinē*) TA – latv. *Appini semmes* (~ *appini zemmes*) WTA.

Yra ir tokių atvejų, kai WTA nėra to latviško pavadinimo, kuris buvo TA, pvz.:

lot. *Humulus lupulus* – latv. *Appini* (~ *appini*) [płg. *appini LAN*] –

liet. *Aapiniūs wysórtyņyņēs* (~ *apynīs visurtiniasīs*) TA;

lot. *Solanum tuberosum* – latv. *Rahcinās* (~ *rācinās*) TA [płg. *rācenis LAN*] –

liet. *Džiógma Ropóoty* (~ *džiugma ropučė*) TA;

lot. *Stellaria media* – latv. *Mauring* (?) [nēra LAN] –

liet. *Žwayzdyniky Žluugīs* (~ *žvaizdinykė žliūgīs*) TA.

**Sinonimija ir vaizdingumas.** Tiriamos medžiagos pagrindą sudaro liaudiniai, t. y. tarmių, augalų vardai. Žymi latvių terminologė V. Skujinīa liaudies terminiją priskiria prie tarmių leksikos (Skujinīa 2002: 41). Lietuvoje apie liaudies terminiją rašė terminologas J. Klimavičius: „lietuvių kalbotyros tradicijoje liaudies terminija pirmiausiai kelta kaip mokslinės terminijos svarbiausias šaltinis ir pavyzdys. <...> neįmanoma įsivaizduoti, kad iš liaudies kalbos neimtų botanika“ (Klimavičius 1996: 4). Liaudies terminijai būdinga sinonimija ir vaizdingumas, ekspresyvumas. Botanikos, kaip ir kitų sričių, ypač terminijos formavimosi pradžioje, sinonimijos reiškinys – neišvengiamas dalykas.

Sinonimiškumą gali lemti žodžio įprastumas tam tikroje tarmėje (Keinys 1974: 46). J. Pabrėža šalia lotyniško termino teikė vieną moks-

linij. Vokiškame šaltinyje latvių kalbos augalų vardai sudaro net 60 sinonimų eilučių, jie sinonimiškai vartojami ir vienažodžiu, ir dvižodžiu pavadinimu, todėl ir TA pateikiami ne tik po vieną, bet ir po 2, 3 ar net 4 sinonimus. Pvz.:

lot. *Menyanthes trifoliata* – latv. *Puppu lappa*. *Puplatschi* (~ *puppu lappa*, *puplači*) [plg. *pupu lapas*, *puplači* LAN] –

liet. *Pyliuity Puuplayszky* (~ *pihytė puplaiškė*) TA;

lot. *Rosa canina* – latv. *Ehrkschki*. *Wilke drihzehkle* (*ērķški*, *wilke drīcekle*) [plg. *ērķšis*, *vilka drīcekle* LAN] –

liet. *Erszkrooży Eerszketis* (~ *erškrožė eršketis*) TA;

lot. *Scirpus caespitosus* – latv. *Aschki duni*. *Meldi* (~ *aški doni*, *meldi*) [plg. *aški doni*, *meldri* LAN] –

liet. *Smóklie kóukasztotoji* (~ *smuklė kuokštotoji*) TA;

lot. *Calluna vulgaris* – latv. *Wirsnes*. *Mellohtni*. *Melna sahle*. *Garszhe* (~ *viršnes*, *mellotni*, *melna zāle*, *garše*) [plg. *viršnes*, *mellotni*, *gāršes* LAN] –

liet. *Wyrżis wysórtynesis* (~ *viržis visurtiniasis*) TA ir kt.

Liaudiniams augalų pavadinimams būdingas vaizdingumas ir raiškumas. Kazimiero Gaivenio žodžiais tariant, ekspresyvūs terminai kuriami net sistematikos terminijoje (Gaivenis 1991: 29). J. Pabrėža, žinoma, latviškus augalų vardus ėmė iš jau minėto šaltinio, be vaizdingųjų ir nevaizdingųjų atrankos. Tačiau vaizdingųjų yra nemažai. Pvz.:

lot. *Hypericus perforatum* – latv. *Jahnu sahles* (~ *Jānu zāles*) TA [plg. *Jānu zāles* LAN] –

liet. *Jonóty parmatspóugy* (~ *jonutė parmatspuogė*) TA;

lot. *Pinguicula vulgaris* – latv. *Dsegguses seetawas* (~ *dzegguzes sietavas*) TA [plg. *dzeguzes sietava* LAN] –

liet. *Tóklie wysórtynny* (~ *tuklė visurtinė*) TA;

lot. *Primula officinalis* – latv. *Gaila bikses* (~ *gaila bikses*) TA [plg. *gaila bikses* LAN] –

liet. *Pawasaargy aptiekyyny* (~ *pavasargė aptiekinė*) TA;

lot. *Verbascum lychnitis* – latv. *Saules szwezze* (~ *saules švecce?*) TA [plg. *saules svece* LAN] –

liet. *Dewinmaacy mažesnioji* (~ *devynmacė mažesnioji*) TA ir kt.

Kai kurie dabartiniai moksliniai pavadinimai yra pasikeitę, pavyzdžiui, ne *Jāņu zāles*, o *divškaitņu asinszāle*; *dzeguzes sietavas* – *parastā kreimule* LAN. Vaizdingumo likę moksliniame *Verbascum lychnitis* latvių pavadinime – *parastais deviņvīruspēks*.

**Vienažodžiai rūšių vardai.** TA vyrauja vienažodžiai latvių augalų vardai (176). Šiame žodyne, kaip ir apskritai liaudies terminijoje, jais įvardijama ir gentis, ir rūšis, pvz.:

lot. *Cornus sanguinea* – latv. *Beswarde* (~ *bezvarde*) [plg. *bežvārde* LAN] –

liet. *Seedóla Kraujyyny* (~ *sedula kraujinė*) TA;

lot. *Fraxinus excelsior* – latv. *Ohsis* (~ *osis*) TA [plg. *osis* LAN] –

liet. *Ousis wysórtyynis* (~ *uosis visurtinis*) TA;

lot. *Hyoscyamus niger* – latv. *Driggenes* (~ *driggenes*) [plg. *drigene* LAN] –

liet. *Drygnie jóudooji* (~ *drignė juodoji*) TA;

lot. *Salix amygdalina* – latv. *Karklis* (~ *karklis*) [plg. *kārkļis* LAN] –

liet. *Bliindy mygdolyyiny* (~ *blindė migdolinė*) TA.

**Sudurtiniai rūšių vardai.** Mažiausiai rasta sudurtinių augalų vardų, kurių abu dėmenis sudaro latvių kalbos žodžiai, pvz.:

lot. *Cichorium intybus* – latv. *Zellmellas* (~ *cellmellas*) [plg. *ceļmala* LAN] –

liet. *Cykooryje wysórtynioji* (~ *cikorija visurtinioji*) TA;

lot. *Potentilla anserina* – latv. *Platkahjischi* (~ *platkājiši*) [plg. *platkājiši* LAN] –

liet. *Daugaaly Žašlesala* (~ *daugalė žanslesala*) TA;

lot. *Spiraea ulmaria* – latv. *Plohtbarsdis* (~ *plostbarzdis*) [plg. *plostbārzdīs* LAN] –

liet. *Ļāksva Wēdriiškstis* (~ *lanksva vendrykštis*) TA.

**Sudėtiniai rūšių vardai.** Kita nemaža augalų vardų dalis yra sudėtiniai – dvizodžiai (122), kurių (a) rūšinis dėmuo yra būdvardinis (arba dalyvinis) arba (b) kilmininkinis, pvz.:

a) lot. *Agrimonia eupatoria* – latv. *Sihki dadschi* (~ *siki dadži*) [plg. *sikdadži, siki dadži* LAN] –

liet. *Dyrwonka Giduuny* (~ *dirvonka gydūnė*) TA;

lot. *Ribes nigrum* – latv. *Melni sutrini* (~ *melni zutrini*) [plg. *melni zustrīni* LAN] –

liet. *Meelwy Serbęta* (~ *melvė serbenta*) TA;

lot. *Urtica dioica* – latv. *Sihkas. Swehtas nahtres* (~ *sīkas, svētas nātres*) [plg. *sikā nātre, svētā nātre* LAN] –

liet. *Notriny dwynóomy* (~ *notrynė dvinumė*) TA;

- lot. *U. urens* – latv. *Baltas nahtres* (~ *baltas nātres*) [nēra LAN] –  
 liet. *N. tvykatioji* (~ *n. tvikantioji*) TA;
- b) lot. *Anthoxanthum odoratum* – latv. *Tabaka sahle* (~ *tabaka zāle*) [plg. *tabaka zāle* LAN] –  
 liet. *Garduniitis kwapiingasis* (~ *gardūnytis kvapingasis*) TA;  
 lot. *Erythraea centaurium* – latv. *Drudscha sahle. Wehdera sahle* (~ *drudža zāle, vēdera zāle*) [nēra LAN] –  
 liet. *Tiima Šžiimtauksa* (~ *tyma šimtauksa*) TA;  
 lot. *Glyceria fluitans* – latv. *Ehrsku ausa* (~ *ērsku auza*) [plg. *ēršķu auzas* LAN] –  
 liet. *Saldūuny plūdūrātioji* (~ *saldūnē plūdurantioji*) TA;  
 lot. *Hypericus perforatum* – latv. *Raggana kauli* (~ *ragana kauli*) [plg. *raganas kauli* LAN] –  
 liet. *Jonoty parmatspougy* (~ *jonutē parmatspuogē*) TA;  
 lot. *Iris pseudoacorus* – latv. *Saules rassenes. Saubinu sahles* (~ *saules rassenes, saubinu zāles*) [plg. *saules rasene, zobinu zāle* LAN] –  
 liet. *Orariikszy Neteys Aajers* (~ *orarykštē neteis ajeras*) TA;  
 lot. *Primula officinalis* – latv. *Gaila kahjas* (~ *gaila kājas*) [plg. *gaila kājas, gaila LAN*] –  
 liet. *Pawasaargy aptiekyyny* (~ *pavasargē aptiekinē*) TA;  
 lot. *Salix fragilis* – latv. *Sehtas wihtols* (~ *sētas vītols*) [plg. *sētas vītols* LAN] –  
 liet. *Blīindy graudīooji* (~ *blindē graudīooji*) TA;  
 lot. *Syringa vulgaris* – latv. *Wahzsemmes karkli* (~ *Vāczemmes karkli*) [plg. *Vāczemes kārkli* LAN] –  
 liet. *Babiilós wysórtyynis* (~ *babylius visurtnis*) TA.

**Latvių ir lietuvių kalbų pavadinimų bendrybės ir atskirybės.** Latvių augalų vardus kada ne kada iš dalies ar visiškai atitinka J. Pabrėžos teikti moksliniai lietuviški – genetinės bendrybės, pvz.:

- lot. *Acer platanoides* – latv. *Klawa* (~ *klava*) [plg. *klava* LAN] –  
 liet. *Klavs jowariveydis* (~ *klavas jovariveidis*) TA;  
 lot. *Aegopodium podagraria* – latv. *Gahršes* (~ *gāršes*) [plg. *gāršes* LAN] –  
 liet. *Geerszwa* (~ *geršva*) TA;  
 lot. *Arunda phragmites* – latv. *Needra. Steebris* (~ *niedra, stiebris*) [plg. *niedra, stiebris* LAN] –  
 liet. *Ņėdry wysórtyyny* (~ *nendrė visurtninė*) TA;  
 lot. *Galium aparine* – latv. *Marnakas* (~ *marnakas*) [plg. *marnakas* LAN] –

liet. *Kiimbara Maamaka* (~ *kimbara marnaka*) TA;  
lot. *Humulus lupulus* – latv. *Appini* (~ *appini*) [pļg. *appini* LAN] –  
liet. *Aapiniis wysórtyynesis* (~ *apynis visurtiniasis*) TA;  
lot. *Lonicera xylosteum* – latv. *Sausweschi* (~ *sausveši*) [pļg. *sausvieši* LAN] –  
liet. *Sauskuuny Sauswiitis* (~ *sauskūnē sausyitis*) TA;  
lot. *Symphythum officinale* – latv. *Tauka sahle. Glume* (~ *tauka zāle, glume*) [pļg. *tauku zāle, glume* LAN] –  
liet. *Tauky aptiekyyny* (~ *taukē aptiekinē*) TA.

Kitais atvejais latviškus pažodžiu arba iš dalies atitinka lietuvių tarminiai (žemaitiški) vardai, pvz.:

lot. *Solanum dulcamare* – latv. *Bebra karkle* (~ *bebra karkle*) [pļg. *bebra kārklas* LAN] –  
liet. *Džiógma Kaarklawyje* (~ *džiugma karklavija*), žem. *Bebraus kaarklaa* (~ *bebraus karklai*) TA;  
lot. *Iris germanica* – latv. *Wilku sohbens* (~ *vilku zobens*) [pļg. *vilku zobens* LAN] –  
liet. *Orariišszy wookyszkoji* (~ *orarykštė vokiškoji*), žem. *Wylkodalgee* (~ *vilko-dalgiai*) TA.

Prie aptariamų bendrybių priskirtini ir bendrieji latvių ir lietuvių kalbų skoliniai. Tai į dabartines baltų kalbas patekę slavizmai, pvz.:

lot. *Apium graveolens* – latv. *Sellerijes* (~ *sellerijes*) [pļg. *selerija* LAN] –  
liet. *Bytuuny Saliera* (~ *bitūnė saliera*) TA;  
lot. *Carum carvi* – latv. *Kimmenes* (~ *kimmenes*) [pļg. *ķimene* LAN] –  
liet. *Kmiins wysórtyynesis* (~ *kmynas visurtiniasis*) TA;  
lot. *Polygonum fagopyrum* – latv. *Griikki. Drikki* (~ *griikki, drikki*) [pļg. *griķis* LAN] –  
liet. *Ruktis Gryks* (~ *rūgtis grikas*) TA ir kt.

Nors kalbos ir artimiausiai giminiškos, daugiau yra ne bendrybių, o atskirybių. Čia minėtini kai kurie latviški savitumai. Latviškame augalų vardyne išsiskiria germanizmai, pvz.:

lot. *Anethum graveolens* – latv. *Dilles* (~ *dilles*) [pļg. *dille* LAN], vok. *Dill* –  
liet. *Kraaps skaudcekwepqāsis* (~ *krapas skaudiakvepānsis*) TA;  
lot. *Valeriana officinalis* – latv. *Baldrini. Baldrians* (~ *baldrini, baldrians*) [pļg. *baldrini, baldrians* LAN], vok. *Baldrīan* –

liet. *Ylgy aptiekyyny* (~ *ilgė aptiekinė*) TA;

lot. *Viola odorata* – latv. *Wijoles* (~ *vijoles*) [plg. *vijole* LAN], vok. *Viola* –

liet. *Priialka kwapiingoji* (~ *prijalka kvapingoji*) TA.

Tai vokiečių *Dill*, *Baldrian*, *Viola* skoliniai, vartojami ir dabartinėje nomenklatūroje (tik vietoj *violes* – *vijolites*).

Veikiausiai vienas J. Pabrėžos skolinys atėjęs iš latvių kalbos:

lot. *Viburnum opulus* – latv. *Yrbenes. Irbenaji* (~ *yrbenes, irbenaji*) [plg. *irbines, irbenājs* LAN] –

liet. *Irbenis Póotelis* (~ *irbenis putelis*) TA.

### TA rodyklės latviški augalų vardai

Aptikta, jog TA latvių kalbos rodyklėje (toliau TAR) yra 30 latvių augalų vardų, kurių pačiame žodyne nėra įrašytų. Šalia latviško duotas lotyniškas atitikmuo. Vadinas, jie įtraukti pagal W. Ch. Friebės knygos rodyklės. Tikrinant pagal LAN, ne visi latvių pavadinimai rasti. Dalis jų yra vienažodžiai augalų vardai, pvz.:

lot. *Alnus glutinosus* – latv. *Elkschnis* (~ *elkšnis*) TAR [plg. *elksnis* LAN] –

liet. *Alksnis glyytesis* (~ *alksnis gliťiasis*);

lot. *Euphorbia Esula* – latv. *Peenaines* (~ *pienaines*) TAR [plg. *pienaine* LAN] –

liet. *Kiaupyiny Szónpyina* (~ *kiaupienė šunpiena*);

lot. *Sambucus Ebulus* – latv. *Krukli* (~ *krukli*) TAR [plg. *krūklis* LAN] –

liet. *Beezdis Geradies* (~ *bezdīs geradėjis* ?);

lot. *Sempervivum tectorum* – latv. *Embutti* (~ *embutti*) TAR [plg. *embuti* LAN] –

liet. *Ryityna Stoguu* (~ *rietina stogu*) ir kt.;

dalīs – sudėtiniai augalų pavadinimai, pvz.:

lot. *Acorus Calamus* – latv. *Kalvju saknes* (~ *kalvju saknes*) TAR [plg. *kalvis* LAN] –

liet. *Ajers Tatarszka* (~ *ajeras tatarška*);

lot. *Aethusa cynapium* – latv. *Sunnu stobri* (~ *sunnu stobri*) TAR [plg. *sunu stiebrī* LAN] –

liet. *Zóórdā szónpetrószka* (~ *zurda šunpetruška*);

lot. *Asparagus officinalis* – latv. *Laumas slohta* (~ *laumas slota*) TAR [plg. *laumas slota* LAN] –

liet. *Szpaars aptiekyninis* (~ *šparas aptiekinis*);  
lot. *Menyanthes trifoliata* – latv. *Gremojama sahle* (~ *gremojama zāle*) TAR [plg. *gremojamā zāle* LAN] –  
liet. *Pylvūty Puuplāyszky* (~ *pilvytė puplaiškė*) ir kt.

Dar du latviški augaļu vardai TA rodyklėje pateikti be lotyniško pavadinimo ar kitokios nuorodos: *Rahtnu saknes*, *Strallenes*.

## Netikslumai

W. Ch. Friebe's darbe *Oekonomisch-technische Flora* pasitaiko pavadinimų, šalia kurių įrašyti klausukai. Matyt, autoriui nebuvo aišku, ar iš tikrųjų toks augalo vardas egzistuoja. J. Pabrėža mažiau abejojęs ir klausukų sužymėjęs mažiau. Pagal LAN tie vardai populiariūs latvių tarmėse. Pvz.:

lot. *Carex arenaria* – latv. *Grīslis* (~ *grīslis*)? *Maukleji* ? (~ *maukleji*) TAR, plg. *grīsla*, *mauklējs* LAN,

liet. *Wyksva smyltyyny* (~ *viksva smiltinė*);

lot. *Epilobium angustifolium* – latv. *Kasu rohses* (~ *kazu rozės*)? TAR, plg. *kazu roze* LAN,

liet. *Ožrožy siaurlaapy* (~ *ožrožė siaurlapė*) ir kt.

Žodyne pasitaiko paties J. Pabrėžos riktų – praleistos ar sukeistos vietomis raidės (kai kurios ištaisytos rodyklėje), pvz.:

lot. *Centaurea cyanus* – latv. *Ruden pukkes* (~ *ruden pukkes*) TA, plg. *rudzu puķe* LAN,

latv. *Rudzu pukkes* (~ *rudzu pukkes*) TAR,

liet. *Šimitauksy Woosylka* (~ *šimtauksė vosilka*) TA;

lot. *Heracleum sibiricum* – latv. *Bahrkschke. Kappa* (~ *bārķške, kappa*) TA, plg. *bārķšķi, ķepaiņi* LAN,

latv. *Bahrkschke, Keppa* (~ *bārķške, keppa*) TAR,

liet. *Baarksztis Meszķpieda* (~ *barkštis mešķpėda*) TA;

lot. *Pedicularis palustris* – latv. *Ust sahle. Ustubunga* (~ *ust zāle, ustubunga*) TA, plg. *utu zāle, utubunga zāles* LAN,

latv. *Uts-sahle, Uttubunga* (~ *uts zāle, uttubunga*) TAR,

liet. *Otwaysa pórwyyny* (~ *utvaisa purvinė*) TA;

lot. *Spiraea ulmaria* – latv. *Plohtbahsdis* (~ *plostbāzdis*) TA, plg. *plostbārzdīs* LAN,

latv. *Plohtbahrsdis* (~ *plostbārzdīs*) TAR,

liet. *Ļākswa Wēdriūksztīs* (~ *lankswa vendrykštīs*) TA.

## Išvados

Dviejuose J. Pabrėžos žodynuose – WTA ir TA – randama augalų vardų atitikmenų kitomis kalbomis. Iš beveik tūkstančio lietuviškų augalų vardų WTA ir TA J. Pabrėža pateikė 298 latviškus atitikmenis, paimitus iš vokiškos knygos *Oekonomisch-technische Flora von Wilhelm Christian Friebe* (1805). Medžiagos pagrindą sudaro liaudiški latvių augalų vardai, kuriems neretai būdinga sinonimija, vaizdingumas (emocinė-ekspresinė konotacija). Iš visos terminijos sinonimų gausos latvių mokslinei šių dienų botanikos sistematikos terminijai dažniau pasirinktas kitas, o ne XVIII–XIX a. augalo vardas. Lietuvių botanikai yra daugiau atsižvelgę į šios srities pradininkų siūlomus pavadinimus. Sandaros atžvilgiu latvių botanikos sistematikos terminija yra įvairi: 176 vienažodžiai ir 122 sudėtiniai augalų vardai. Rasta latvių ir lietuvių bendrybių, taip pat bendrų skolinių ir būdingų latvių kalbos skolinių iš vokiečių kalbos. Tai pirmas atvejis lietuvių terminografijos istorijoje, kai latvių kalbos augalų vardai patenka į lietuviškus terminų žodynus. Po J. Pabrėžos tik *Lietuviškame botanikos žodyne* (1938) įdėti atitikmenys latvių kalba.

## ŠALTINIAI

LAN – Ēdelmanė I., Ozola Ā. *Latviešu valodas augu nosaukumi*, Rīga, 2003.

TA – Pabrėža J. (A.). *Taislōs augimiu* (rankraštis), 1843.

TAR – *Taislōs augimiu* rodyklė.

WTA – Pabrėža J. (A.). *Waardaa tayslynee Augimiu*, Kreetingoo, 1834.

## LITERATŪRA

Friebe Ch. W. 1805: *Oekonomisch-technische Flora*, Rīga.

Gaivenis K. 1991: Lietuviškų terminų vaizdingumo klausimu. – *Lietuvių kalbotyros klausimai* 29, 26–31.

- Gidžiūnas V. 1993: *Jurgis Ambraziejus Pabrėža (1771–1849)*, Roma, 205–210.  
*Jurgis Pabrėža (1771–1849)*, Vilnius, 1972.
- Keinys St. 1974: Terminų sinonimijos klausimu. – *Leksikos ir sintaksės klausimai*, Šiauliai. 44–51.
- Klimavičius J. 1996: Nuo liaudies terminijos prie mokslinės. – *Terminologija* 3, 4–25.
- Reidzāne B. 2003: Priekšvārds. – *Latviešu valodas augu nosaukumi*, Rīga, V–VI.
- Skujiņa V. 2002: *Latviešu terminoloģijas izstrādes principi*, Rīga.
- Subačius G. 1996: Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos žemaičių kalba. – *Lietuvių atgimimo istorijos studijos* 8. *Asmuo: tarp tautos ir valstybės*, Vilnius, 10–113.

### **LATVIAN NAMES OF PLANTS IN THE DICTIONARIES OF JURGIS (AMBRAZIEJUS) PABRĒŽA**

#### *Summary*

Two dictionaries of Pabrėža – *Wardaa tayshyne Augimiu* (1834, further WTA) and *Taislós augimiu* (1843, further TA) – have other language equivalents of plant names. From nearly a thousand Lithuanian names of plants in those two dictionaries 298 have Latvian equivalents, which were taken from a German book *Oekonomisch-technische Flora von Wilhelm Christian Friebe* (1805). Latvian folk names of plants comprise the biggest part of the material. The characteristic features of those names are synonymy and imagery (emotional-expressive connotation). From much terminological synonymy the present day Latvian botanical terminology most frequently selected a different name, not the name of the plant from the 18-19<sup>th</sup> century. Lithuanian botanists took the suggestions of the pioneers of this field for the plant names more into consideration. In respect of the structure Latvian botanical taxonomy is variable: 176 one-word and 122 complex names. There are some Lithuanian and Latvian generalities, some common borrowings and some characteristic Latvian language borrowings from German. This is the first case in the history of Lithuanian terminography when Latvian names of plants were included in Lithuanian dictionaries of terms. After Pabrėža Latvian equivalents were included only into *Lietuviškas botanikos žodynas* (1938).

Solvita LABANAUSKIENĖ  
 Lietuvių kalbos institutas  
 P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius  
 E. paštas solvita1@one.lt

Gauta 2004-11-01